

Wyniki prac badawczych w obrocie cywilnoprawnym

Adrian Niewęłowski

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Prawo jest na naszej stronie!

**www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl**

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Wyniki prac badawczych w obrocie cywilnoprawnym

Adrian Niewęłowski

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2010

Stan prawny na 1 lipca 2010 r.

Wydawca:
Magdalena Przek

Redaktor prowadzący:
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne:
Dagmara Wachna

Skład, łamanie:
Dorota Sieniarska

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2010

ISBN 978-83-264-0237-1
ISSN 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (22) 535 80 00, (22) 535 82 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Książkę tę dedykuję Rodzicom i Żonie Kasi

Spis treści

Wykaz skrótów	13
Wstęp	19
Rozdział I	
Funkcjonowanie pojęcia „prace badawcze” w doktrynie i przepisach prawa	
27	
1. Uwagi ogólne.....	27
2. Pozaprawne pojęcie prac badawczych.....	29
2.1. Praca badawcza jako czynność i przedmiot	29
2.2. Prace badawcze a prace naukowe.....	32
2.3. Znaczenie pozaprawnego pojęcia „prace badawcze” dla terminologii prawniczej.....	35
3. Ochrona prac badawczych jako twórczości naukowej.....	37
3.1. Zakres ochrony twórczości naukowej w ramach przepisów kodeksu cywilnego o dobrach osobistych	37
3.2. Zasada wolności badań naukowych w Konstytucji RP.....	43
3.3. Dorobek naukowy w świetle przepisów o dobrach osobistych.....	48
4. Rodzaje prac badawczych	50
4.1. Normatywne rodzaje prac badawczych.....	50
4.2. Doktrynalne rozróżnienia w ramach pojęcia „prace badawcze”.....	54
5. Prace badawcze a pokrewne rodzaje prac.....	62
5.1. Prace badawcze a prace projektowe.....	62
5.2. Prace badawcze a prace wdrożeniowe	64
Rozdział II	
Działalność badawczo-rozwojowa jednostek naukowych.....	
66	
1. Uwagi ogólne.....	66
2. Jednostki naukowe w prawie polskim	68
2.1. Pojęcie prawne jednostki naukowej	68

2.2. Charakterystyka poszczególnych jednostek naukowych.....	70
2.2.1. Podstawowe jednostki organizacyjne uczelni	70
2.2.2. Placówki naukowe/jednostki naukowe Polskiej Akademii Nauk.....	72
2.2.3. Jednostki badawczo-rozwojowe/instytuty badawcze	74
2.2.4. Międzynarodowe instytuty naukowe	77
2.2.5. Jednostki organizacyjne posiadające status jednostki badawczo-rozwojowej	79
2.2.6. Polska Akademia Umiejętności.....	80
2.2.7. Centra badawczo-rozwojowe.....	81
2.2.8. Inne jednostki naukowe	85
3. Geneza i ewolucja podstaw prawnych i ekonomicznych działalności badawczej.....	89
3.1. Kształtowanie się modeli działalności badawczej na świecie.....	89
3.1.1. Amerykański model działalności badawczej	89
3.1.2. Europejski model działalności badawczej	92
3.2. Działalność badawcza w Polsce.....	97
3.2.1. Rozwój zaplecza badawczego w Polsce	97
3.2.2. Aktualny stan działalności badawczej w Polsce	100
4. Działalność badawcza a działalność gospodarcza jednostek naukowych.....	103
4.1. Zakres działalności badawczej jednostek naukowych.....	103
4.2. Działalność gospodarcza jednostek naukowych.....	107
4.2.1. Pojęcie działalności gospodarczej.....	107
4.2.2. Formy uczestnictwa jednostek naukowych w wykonywaniu działalności gospodarczej.....	112
4.2.3. Działalność gospodarcza jednostek naukowych a status przedsiębiorcy	117
5. Eksperymentalne wykorzystanie cudzej własności przemysłowej w działalności badawczej	120

Rozdział III

Status wyników prac badawczych w prawie własności

intelektualnej.....	123
1. Uwagi ogólne.....	123
2. Wynik prac badawczych jako dobro prawne	128
2.1. Wynik prac badawczych a konstrukcje cywilistyczne dóbr niematerialnych.....	128

2.2. Wynik prac badawczych jako przedmiot o charakterze intelektualnym	139
2.3. Pozytywny wynik prac badawczych	140
2.3.1. Twórczy charakter rozwiązań naukowych	143
2.3.2. Nowość rozwiązań naukowych	147
2.3.3. Zupełność rozwiązań naukowych	148
2.3.4. Zdolność do komercjalizacji rozwiązań naukowych a zakazy prac badawczych	149
3. Wynik prac badawczych a osiągnięcie naukowe	154
4. Porównanie pozytywnych wyników prac badawczych z dobrami niematerialnymi	160
4.1. Pozytywny wynik prac badawczych a wynalazek	161
4.1.1. Rozwiązanie naukowe a wynalazek w znaczeniu ogólnym	161
4.1.2. Rozwiązanie naukowe a przesłanki zdolności patentowej	165
4.2. Pozytywne wyniki prac badawczych a niektóre przedmioty prawa autorskiego	170
4.2.1. Rozwiązanie naukowe a utwór naukowy	170
4.2.2. Rozwiązanie naukowe a program komputerowy	177
4.2.3. Rozwiązanie naukowe a wydanie naukowe i krytyczne	180
4.3. Pozytywny wynik prac badawczych a <i>know-how</i>	183

Rozdział IV

Obrót pracami badawczymi na podstawie umowy	187
1. Uwagi ogólne	187
2. Wykonawca jako strona umowy o prace badawcze	189
2.1. Wykonawca prac badawczych jako profesjonalista	189
2.2. Wielość podmiotów po stronie wykonawcy prac badawczych	192
2.2.1. Znaczenie prawne wielości podmiotów w zobowiązaniu ...	192
2.2.2. Charakter prawny więzi cywilnoprawnej między wykonawcami	193
3. Świadczenie wykonawcy w umowie o prace badawcze	194
3.1. Istota świadczenia prac badawczych	194
3.1.1. Pojęcie świadczenia	194
3.1.2. Świadczenie wykonawcy na tle ogólnych warunków umów o prace badawcze	196

3.1.3. Świadczenie wykonawcy prac badawczych w świetle obowiązujących przepisów prawnych.....	199
3.1.4. Osobisty charakter świadczenia prac badawczych.....	205
3.2. Przedmiot świadczenia w umowie o prace badawcze	209
3.2.1. Dokumentacja techniczna jako przedmiot świadczenia wykonawcy prac badawczych.....	209
3.2.2. Dokumentacja techniczna a przedmiot świadczenia w umowie o dzieło.....	211
4. Należyte wykonanie prac badawczych.....	216
5. Odpowiedzialność za niewykonanie lub nienależyte wykonanie prac badawczych.....	219
5.1. Zakres odpowiedzialności wykonawcy prac badawczych.....	219
5.2. Zakres obowiązku odszkodowawczego wykonawcy prac badawczych	223
5.3. Odpowiedzialność za nieterminowe wykonanie prac badawczych	224
5.4. Odpowiedzialność wykonawcy za wady fizyczne i prawne prac badawczych.....	228
5.4.1. Pojęcie wady prac badawczych	228
5.4.2. Zasady odpowiedzialności za wady prac badawczych.....	233
5.5. Odpowiedzialność wykonawcy prac badawczych z tytułu kar umownych	237
5.6. Odpowiedzialność wykonawcy prac badawczych za pomocników i podwykonawców.....	238
6. Zamawiający jako strona umowy o prace badawcze	241
7. Świadczenie zamawiającego prace badawcze	242
7.1. Obowiązek współdziałania zamawiającego z wykonawcą przy realizacji prac badawczych	242
7.2. Obowiązek odbioru i rozliczenia wykonanych prac badawczych	244
7.2.1. Wynagrodzenie jako świadczenie pieniężne zamawiającego	244
7.2.2. Charakterystyka odbioru prac badawczych.....	246
8. Odpowiedzialność kontraktowa zamawiającego prace badawcze	248
9. Uprawnienie zamawiającego do korzystania z wynalazków zawartych w dokumentacji.....	252

Rozdział V

Charakter prawny umowy o prace badawcze	259
1. Uwagi ogólne.....	259
2. Rozważenie możliwości uznania umowy o prace badawcze za normatywnie wyodrębniony typ kontraktu	263
3. Umowy o prace badawcze jako nienazwane umowy o świadczenie usług.....	266
4. Umowa o prace badawcze a kategoria umów mieszanych	273
5. Próba wykorzystania rozróżnienia umów starannego działania i rezultatu do kwalifikacji stosunku zobowiązaniowego wynikającego z umowy o prace badawcze	280
5.1. Podział na zobowiązania rezultatu i starannego działania.....	281
5.2. Zobowiązania rezultatu i starannego działania a treść umowy o prace badawcze	288

Rozdział VI

Porozumienia kooperacyjne w dziedzinie prac badawczych	290
1. Uwagi ogólne.....	290
2. Normatywne podstawy porozumień w dziedzinie prac badawczych	293
3. Umowa kooperacyjna jako forma organizowania współpracy w zakresie prac badawczych.....	297
3.1. Pojęcie umowy kooperacyjnej	297
3.2. Umowa ramowa.....	301
3.3. Inne rodzaje umów kooperacyjnych.....	305
4. Porozumienie badawcze jako szczególna forma kooperacji gospodarczej	307
5. Rodzaje porozumień badawczych.....	312
6. Porozumienia ograniczające konkurencję w dziedzinie prac badawczych	314
6.1. Wyłączenie porozumień badawczych spod zakazu porozumień ograniczających konkurencję	314
6.2. Niedozwolone klauzule w porozumieniach badawczych.....	320
6.3. Cywilnoprawne skutki niedozwolonych porozumień badawczych	323

Rozdział VII

Inne niż umowne cywilnoprawne instrumenty obrotu wynikami prac badawczych	327
1. Uwagi ogólne.....	327
2. (Zwykłe) przyrzeczenie publiczne nagrody za wykonanie prac badawczych.....	328
3. Konkursy na realizację prac badawczych	338
4. Udzielenie zamówienia publicznego na prace badawcze	350
Zakończenie	358
Results of research in civil law transactions (summary)	377
Bibliografia	387
Wykaz ważniejszych orzeczeń	409
Indeks rzeczowy	411

Wykaz skrótów

Akty prawne

k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
Konstytucja	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
konwencja
berneńska	– Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r. (Dz. U. z 1935 r. Nr 84, poz. 515 z późn. zm.)
konwencja
monachijska	– Konwencja o udzielaniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona dnia 5 października 1973 r. w Monachium (Dz. U. z 2004 r. Nr 79, poz. 737 z późn. zm.)
konwencja
paryska	– Konwencja paryska z 20 marca 1883 r. o ochronie własności przemysłowej (Dz. U. z 1975 r. Nr 9, poz. 51, załącznik)
konwencja
sztokholmska	– Konwencja o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej, sporządzona w Sztokholmie w dniu 14 lipca 1967 r. (Dz. U. z 1975 r. Nr 9, poz. 49, załącznik)
k.p.	– ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
k.s.h.	– ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.)

- pr. aut. – ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.)
- p.s.w. – ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.)
- p.w.p. – ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1117 z późn. zm.)
- p.z.p. – ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 223, poz. 1655 z późn. zm.)
- TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 83 z 30.03.2010, s. 47)
- TRIPS – Porozumienie w sprawie handlowych aspektów prawa własności intelektualnej – załącznik nr 1 C do Konwencji o ustanowieniu Światowej Organizacji Handlu, sporządzonej dnia 15 kwietnia 1994 r. w Marake-szu (tekst załącznika opublikowano w Dz. U. z 1996 r. Nr 32, poz. 143 z późn. zm.)
- TWE – Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 321E z 29.12.2006)
- u.i.b. – ustawa z 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz. U. Nr 96, poz. 618)
- u.j.b.r. – ustawa z dnia 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 159, poz. 993 z późn. zm.)
- u.s.d.g. – ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 155, poz. 1095 z późn. zm.)
- u.s.n.t.n. – ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.)
- ustawa o KRS – ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 168, poz. 1186 z późn. zm.)
- ustawa o PAN – ustawa z dnia 25 kwietnia 1997 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. Nr 75, poz. 469 z późn. zm.)

- u.s.w.s.k. – ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. Nr 141, poz. 1176 z późn. zm.)
- u.w.d.i. – ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej (Dz. U. Nr 116, poz. 730 z późn. zm.)
- u.z.f.n. – ustawa z dnia 8 października 2004 r. o zasadach finansowania nauki (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 169, poz. 1049)
- u.z.n.k. – ustawa z dnia 18 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 z późn. zm.)

Czasopisma i wydawnictwa promulgacyjne

- AIC – Archivum Iuridicum Cracoviense
- Annales UMCS – Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
- Biul. SN – Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego
- EPS – Europejski Przegląd Sądowy
- GP – Gazeta Prawna
- GRUR – Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht
- GRUR int. – Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, Internationaler Teil
- IPIP – International Protection of Industrial Property
- IRIPCL – International Review of Industrial Property and Copyright Law
- KPP – Kwartalnik Prawa Prywatnego
- Mon. Praw. – Monitor Prawniczy
- M.P. – Monitor Polski
- NP – Nowe Prawo
- OJ – Official Journal
- OG – Orzecznictwo Gospodarcze
- ONSA – Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
- OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
- OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego (wybór z lat międzywojennych)

OSNC	– Orzecznictwo Sadu Najwyższego Izba Cywilna
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Zbiór Urzędowy, Seria A
OTK-B	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Zbiór Urzędowy, Seria B
PG	– Prawo Gospodarcze
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
PIPWI UJ	– Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej Uniwersytetu Jagiellońskiego
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PiŻ	– Prawo i Życie
PNUŚ	– Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPHZ	– Problemy Prawne Handlu Zagranicznego
PPIA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPP	– Problemy Prawa Przewozowego
PPWiP	– Problemy Prawa Wynalazczego i Patentowego
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	– Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny
RP	– Radca Prawny
SC	– Studia Cywilistyczne
SIL	– Studia Iuridica Lublinensia
SIS	– Studia Iuridica Silesiana
SP	– Studia Prawnicze
SPE	– Studia Prawno-Ekonomiczne
SPP	– Studia z Prawa Prywatnego
Sam. Teryt.	– Samorząd Terytorialny
WiOWI	– Wynalazczość i Ochrona Własności Intelektualnej
WiR	– Wynalazczość i Racjonalizacja
WUP	– Wiadomości Urzędu Patentowego
ZN IBSN	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUJ PPr.	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze

ZNUJ PWiOWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZNUSz	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Roczniki Prawnicze
ZN AGH	– Zeszyty Naukowe Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie
ZPW	– Zeszyty Problemowe Wynalazczości

Organy orzekające i urzędy

ETS	– Europejski Trybunał Sprawiedliwości
EUP	– Europejski Urząd Patentowy
GKA	– Główna Komisja Arbitrażowa
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
KBN	– Komitet Badań Naukowych
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SPI	– Sąd Pierwszej Instancji Unii Europejskiej
TK	– Trybunał Konstytucyjny
UP	– Urząd Patentowy
UKIE	– Urząd Komitetu Integracji Europejskiej
UOKiK	– Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

Inne

PAN	– Polska Akademia Nauk
RM	– Rada Ministrów
WIPO/OMPI	– Światowa Organizacja Własności Intelektualnej
WTO	– Światowa Organizacja Handlu

Wstęp

Realizacja prac badawczych, której poświęcona jest ta książka, stanowi – mówiąc w pewnym uproszczeniu – wykonywanie badań naukowych prowadzących do pozyskania dóbr będących nośnikiem wiedzy naukowej. Zagadnienie to, którego waga nie była przecież przez nikogo kwestionowana, nabiera obecnie coraz większego znaczenia w obliczu potencjału tkwiącego w tej wiedzy. Dzięki nowej wiedzy (w postaci wyników prac badawczych) możliwy jest szybszy wzrost gospodarczy oraz i dynamiczny rozwój społeczny. Dlatego również w tym kontekście niezmiennie słuszna wydaje się myśl F. Bacona, że wiedza jest szczyblem do potęgi.

Doceniając ekonomiczne i społeczne spojrzenie na problematykę prac badawczych, którego wartość jest niewątpliwa, nie można lekceważyć poruszania tej problematyki w kontekście prawnym. Jeśli zaakceptujemy tezę, że wśród priorytetów w kształtowaniu nowoczesnej gospodarki oraz społeczeństwa znajduje się realizacja prac badawczych, to musimy mieć świadomość, że w obliczu braku właściwego spojrzenia na prawne mechanizmy ich wykonywania i refleksji nad taką zmianą istniejących instrumentów, która mogłaby uczynić je bardziej efektywnymi, badania z trudem będą mogły spełnić pokładane w nich nadzieje. Mówiąc wobec tego o pracach badawczych, nie można tracić z pola widzenia również prawnych instrumentów ich realizacji, takich jak choćby umowy. Im właśnie poświęcone są uwagi poczynione w kolejnych częściach książki.

Zadaniem badawczym, jakie postawiono w niniejszej pracy, było określenie istoty, rodzajów i charakteru prac badawczych jako przedmiotów stosunków cywilnoprawnych oraz scharakteryzowanie prawnych instrumentów pozyskiwania ich wyników.

Zadanie to wymagało przede wszystkim określenia konturów pojęć „prace badawcze” i „wyniki prac badawczych” oraz uwzględnienia, że wy-

stępują różne, często wzajemnie się przenikające i krzyżujące się ze sobą rodzaje prac badawczych. W związku zaś z różnorodnością prac badawczych należało również zbadać instrumenty prawne, które mogą być zastosowane w celu realizacji tych prac. Należą do nich: umowy o prace badawcze, porozumienia kooperacyjne w dziedzinie realizacji prac badawczych, a także przyrzeczenia publiczne (w tym konkursy) ogłaszane w celu wykonania prac badawczych. Instrumenty te, w odróżnieniu od poprzedniego systemu prawnego, w obecnie obowiązującym ustawodawstwie nie zostały jednak wyczerpująco uregulowane. Aktualnie nie ma więc wielu konstrukcji prawnych przeznaczonych wyłącznie do działalności, która polega na wykonywaniu badań naukowych. Istotnym problemem prawnym jest więc w tej sytuacji wykorzystanie istniejących instytucji prawnych do oceny kształtujących się w praktyce czynności służących realizacji badań.

Taki kształt głównego problemu badawczego przesądził o szerokim korzystaniu w niej z tzw. metody funkcjonalnej, opartej na kierowaniu się pragmatycznym punktem widzenia, analizowaniu instytucji prawnych pod kątem widzenia funkcji, jakie mogą w istocie pełnić z uwagi na rzeczywistość występujące potrzeby. Oprócz tego stosowana jest metoda formalno-dogmatyczna, która polega na analizie językowo-logicznej odpowiednich (niekiedy również nieobowiązujących) aktów prawnych. W pewnym zakresie dokonano porównania instytucji prawnych (np. rezultatów prac badawczych z dobrami niematerialnymi), niemniej opracowanie ma w polu widzenia polski system prawny, nie ma zaś charakteru prawnoporównawczego. Dlatego porównania mają charakter wewnątrzsystemowy, a nie międzysystemowy.

W rozważaniach starano się wykorzystać nie tylko piśmiennictwo prawnicze, ale również orzecznictwo polskich sądów, Urzędu Patentowego oraz Trybunału Konstytucyjnego, co miało ukazać nie tylko teoretyczny, ale też praktyczny kontekst funkcjonowania różnych instrumentów realizacji prac badawczych. Zważywszy, iż analizowane zagadnienie dopiero zaczyna nabierać coraz większego znaczenia w praktyce obrotu, a nie tylko teorii prawa, nie ma jeszcze bogatego dorobku orzeczniczego, który mógłby zostać wykorzystany w większym, niż miało to miejsce, stopniu.

Zasadniczym problemem, który pojawił się w momencie przystępowania do prac nad książką, był uboższy, w porównaniu do minionego ustroju gospodarczego, stan ustawodawstwa, a także piśmiennictwa prawniczego w zakresie objętym jej tematyką. Po początkowym ożywieniu w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia można było zaobserwować stopniowy

spadek zainteresowania tą problematyką. Po 1990 r. opublikowano zaledwie kilka prac, które ją podejmowały. Pojawiła się w związku z tym konieczność sięgnięcia do starszych prac i dokonania ich krytycznego przeglądu oraz ostrożnej adaptacji do aktualnych warunków. Z satysfakcją jednak można odnotować, że wiele przemyśleń ich autorów nie straciło na aktualności, wiele ich prognoz sprawdziło się, zaś postulaty *de lege ferenda* wciąż mogą stanowić cenną wskazówkę w przystosowaniu obowiązującego prawodawstwa do dynamicznie zmieniających się uwarunkowań. Ten jakże istotny wkład w stan wiedzy nad przedstawianym zagadnieniem w postaci rozpraw i artykułów wnieśli przede wszystkim S. Buczkowski, A. Kopff, J. Kosik, R. Markiewicz, M. Poźniak-Niedzielska i J. Szwaja. Gdy chodzi zaś o opracowania monograficzne, wskazać trzeba prace: W. Bagińskiego, *Umowy o prace badawcze i umowy o wdrażanie wyników tych prac* (1970 r.), A. Chobota, *Regulacja prawna twórczej pracy badawczej w stosunkach pracy* (1975 r.), B. Księżopolskiego, *Porozumienia i umowy o prace badawcze i wdrożeniowe* (1983 r.) i L. Zalewskiego, *Umowa o pracę badawczą* (1983 r.).

Przedmiotem zainteresowania autora jest problematyka cywilnoprawnych form realizacji prac badawczych. Takie położenie akcentu w naturalny sposób tworzy potrzebę pominięcia niektórych zagadnień z nimi związanych. Po pierwsze, w rozważaniach swoich pomijam w zasadzie publicznoprawne tło funkcjonowania cywilistycznych instrumentów prowadzenia badań. Zagadnienia te były z powodzeniem podejmowane przez przedstawicieli nauki prawa administracyjnego, że wspomnę tu zwłaszcza prace E. Knosali (*Zarządzanie badaniami naukowymi*) oraz T. Skoczego (*Administracyjnoprawne instytucje organizowania badań naukowych*), które zostały wydane drukiem w 1977 r. Odnotowuję jednak mimo to pewne kwestie z nimi związane w rozdziale II (w zakresie wskazania na publicznoprawne formy wsparcia działalności jednostek naukowych) i VI (w ramach omawiania pojęcia porozumienia, które stanowi przedmiot równoległego zainteresowania prawa prywatnego i publicznego, oraz tzw. wyłączenia grupowego porozumień badawczych). Takie ujęcie było moim zdaniem konieczne, gdyż to w tych częściach książki funkcja instytucji cywilistycznych – umożliwiających realizację prac badawczych – zarysowywała się najdobitniej właśnie dzięki temu, że znajdują się one niejako na styku prawa prywatnego i publicznego.

Po drugie, omawiając instrumenty realizacji prac badawczych, nie poruszam kwestii ich wykonywania na podstawie umowy o pracę. Pozycja prawa pracy w systemie prawa jest ciągle sporna i nie do końca jeszcze

wyjaśniona w doktrynie. Choć w tych uwagach nie mogę szerzej się nią zajmować – wskazać trzeba, że rozważane jest, czy stanowi ono odrębną gałąź prawa, czy też przynależy do prawa prywatnego. Kontrowersja ta nie zmienia faktu, iż w ujęciu tradycyjnym nie utożsamia się prawa cywilnego z prawem pracy, mimo ich widocznych związków (zob. art. 300 k.p.). Taki punkt widzenia przesądził o tym, że w niniejszej pracy, która – przypomnijmy – dotyczy cywilnoprawnej problematyki realizacji prac badawczych, nie znalazła się wspomniana umowa o pracę (dotycząca realizacji prac badawczych). Podstawową pozycją traktującą o tym zagadnieniu pozostaje cytowana wyżej, wydana w połowie lat siedemdziesiątych XX w. monografia A. Chobota i pochodzące z tego okresu inne rozprawy autora.

Po trzecie, nie są przeze mnie poruszane niektóre zagadnienia cywilistyczne, które pozostają w funkcjonalnym związku z omawianą materią. W pierwszej kolejności mam tu na myśli problem ochrony rezultatów prac badawczych. Podstawową pozycją literatury w tym zakresie pozostaje ciągle w przeważającej części aktualna monografia R. Markiewicza *Ochrona prac naukowych* (1990 r.). Nie omawiam również instrumentów służących gospodarstwu wykorzystaniu wyników prac badawczych. Jest kwestią umowną, gdzie kończy się etap realizacji prac badawczych: czy z chwilą osiągnięcia ich rezultatu, czy może z momentem jego wdrożenia do danego przedsiębiorstwa, czy wreszcie wraz z podjęciem jego eksploatacji, do czego ostatecznie wiodły wszystkie działania prowadzącego konkretne badania. Notabene to właśnie trudność w wytyczeniu widocznych, ostrych granic pomiędzy pojęciami funkcjonującymi w obrębie analizowanej tematyki była dla mnie największym problemem. Niemniej, stosownie do konwencji, którą ostatecznie zdecydowałem się zaakceptować, etap realizacji prac badawczych kończy się z chwilą uzyskania ich rezultatu, wiedzy naukowej, stanowiącej rozwiązanie postawionego sobie przez prowadzącego prace problemu. Monografia skupia się więc na zagadnieniach obrotu wynikami prac badawczych na podstawie umów o ich realizację.

Taka konwencja w naturalny sposób wpłynęła na pozostawienie poza zakresem rozważań umowy wdrożeniowej, omawianej np. przez W. Bagińskiego i B. Księżopolskiego (łącznie z umową o prace badawcze) w monografiach, których tytuły przytaczałem. Należy jednak odnotować, że część autorów poświęciła umowie wdrożeniowej osobną uwagę, omawiając ją bez obszerniejszej prezentacji umów o prace badawcze. Przykładem może tu być wydana w 1986 r. monografia M. du Valla *Umowa wdrożeniowa*.

Układ pracy jest następujący.

W rozdziale I podejmuję próbę odpowiedzi na pytanie o zakres normatywnego pojęcia „prace badawcze”. W tym celu najpierw dokonuję jego charakterystyki w naukoznawstwie, odnosząc je następnie do znaczenia prawnego, przyjętego zwłaszcza na gruncie problematyki dóbr osobistych. Ponieważ jednak określenie to – zarówno w sferze prawnej, jak i poza nią – nie ma jednolitego znaczenia, konieczne było także przedstawienie rodzajów prac badawczych. Rozdział kończy odniesienie prac badawczych do innych twórczych prac, do których wykazują one największe podobieństwo (tj. prac projektowych i wdrożeniowych).

W rozdziale II starałem się przedstawić zagadnienie realizacji prac badawczych przez jednostki naukowe. Uzasadnieniem dla postrzegania nadmienionych prac również w optyce jednostek, o których mowa, jest wzrastająca liczba badań przez nie wykonywanych i odpowiadająca jej redukcja badań podejmowanych przez tzw. samodzielnych twórców, a zatem poza jakimkolwiek układem organizacyjnym. Zakres tego rozdziału obejmuje analizę ogólnego pojęcia „jednostka naukowa”, przedstawienie poszczególnych rodzajów jednostek, a także specyfiki ich działalności wraz z odniesieniem jej do działalności gospodarczej. Rozważany jest też problem uznania jednostek naukowych za przedsiębiorców.

Uwagi w rozdziale III służą ustaleniu statusu prawnego wyników realizacji prac badawczych, w oderwaniu od konkretnej formy prawnej ich wykonywania. W pierwszej kolejności rozważany jest problem ich relacji do takich pojęć, jak „dobro prawne” i „dobro niematerialne” oraz kluczowa dla tej części rozważań kwestia – czy stanowią samoistny przedmiot obrotu. Następnie omawiam ich cechy i porównuję z niektórymi dobrami niematerialnymi. W tej części opracowania podjęto próbę porównania rzeczonych wyników z wynalazkami, niektórymi przedmiotami ochrony prawa autorskiego (tj. utworami naukowymi, programami komputerowymi i wydawnictwami naukowymi i krytycznymi) oraz *know-how*.

Rozdział IV i V otwierają kolejną część książki, w której dokonywana jest już analiza konkretnych form realizacji prac badawczych. Jako pierwsza omawiana jest umowa o prace badawcze, której poświęcono oba rozdziały. Umowy obejmują ustalenie stron, ich świadczeń oraz odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy. Osobne miejsce zajmuje kwestia licencji dorozumianej, która odnosi się do sytuacji praw i obowiązków stron w razie nieokreślenia przez nie, komu przysługują prawa do utworów lub wynalazków, jakie stworzono w trakcie wykonania umowy.

W rozdziale V próbuję ustalić stosunek umowy o prace badawcze zwłaszcza do umowy o dzieło i umowy zlecenia.

Porozumienia o współpracy badawczej przedstawiam w rozdziale VI. Stawiam sobie w nim za cel ustalenie genezy tej, moim zdaniem, skomplikowanej i interdyscyplinarnej instytucji prawnej, co rzutuje następnie na ocenę jej skutków prawnych. Porozumienia są jedną z form zorganizowania kooperacji badawczej. Pozostają one równolegle przedmiotem zainteresowania prawa publicznego i cywilnego. Jak sygnalizowałem, w tym rozdziale przedstawiam też pewne zagadnienia publicznoprawne związane z porozumieniami antymonopolowymi, w tym wyłączenie grupowe porozumień o badaniach i rozwoju. Zagadnienia te poruszane są jednak w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne dla przedstawienia problemów cywilistycznych. Podejmuję próbę wskazania rodzajów porozumień badawczych wraz z ich charakterystyką.

Ostatni, VII rozdział poświęcony realizacji prac badawczych i odnosi się do innych, wcześniej pominiętych instrumentów wykonywania tych prac. Skupiono się w nim przede wszystkim na jednostronnych czynnościach prawnych, które mogą służyć wykonaniu prac badawczych, a dokładniej na „zwykłym” przyrzeczeniu publicznym i konkursie. Starano się położyć nacisk na kwestię wad i zalet tych instrumentów w relacji do innych form wykonywania prac badawczych, takich jak umowy. Poza tym w tej części przedstawiono zagadnienie zamówienia publicznego prac badawczych. Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jakie tryby udzielania zamówień publicznych mogą być zastosowane w przypadku tych prac, a zwłaszcza, czy wchodzi tu w rachubę zamówienie z wolnej ręki.

Niniejsza monografia stanowi zmodyfikowaną wersję rozprawy doktorskiej, którą obroniłem w październiku 2009 r. W trakcie przygotowywania pracy do druku Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego opracowało tzw. pakiet ustaw reformujących naukę, wśród których znalazły się m.in. ustawa o instytutach badawczych, nowa ustawa o finansowaniu nauki i nowa ustawa o Polskiej Akademii Nauk. Większość spośród sygnalizowanych tylko w tym miejscu regulacji wchodzi w życie w październiku 2010 r. Zostały one uwzględnione w pracy i porównane z aktualnie obowiązującymi rozwiązaniami. Wybór takiej metody analizy umożliwi czytelnikowi prześledzenie zmian, jakim poddane zostało ustawodawstwo dotyczące obrotu pracami badawczymi.

Mam w związku z ukazaniem się pracy drukiem wielki zaszczyt i przyjemność podziękować Pani Profesor Marii Poźniak-Niedzielskiej, promotor-

ce pracy, za podjęcie się trudu sprawowania opieki naukowej nade mną. Dziękuję przy tym bardzo za niezliczone godziny konsultacji w toku pracy nad rozprawą, których nigdy mi nie szczędziła, podobnie jak wyrozumiałości, cierpliwości i gotowości do współpracy, na które zawsze mogłem liczyć. Bez tego moja praca badawcza zapewne nie zakończyłaby się pozytywnym wynikiem. Dziękuję nie tylko za opiekę nad procesem jej przygotowania, ale także za nakłonienie mnie do podjęcia się tematu realizacji prac badawczych i obrotu ich wynikami, jak się okazało – trudnego i ciekawego.

Dziękuję Panu Prof. dr. hab. Andrzejowi Kidybie, który był recenzentem pracy, za cenne uwagi krytyczne, które pozwoliły nadać jej lepszy kształt. Bardzo serdecznie dziękuję Panu Profesorowi nie tylko za te uwagi, ale również za liczne gesty wyrozumiałości i życzliwości pod moim adresem, pomoc w zawiłych dla mnie kwestiach, związanych przede wszystkim z końcową częścią procedury przewodu doktorskiego. Niech wolno mi będzie przy tej okazji podziękować Panu Profesorowi za stworzenie mi warunków do kontynuowania pracy naukowej w kierowanej przez Pana Profesora Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego.

Dziękuję Pani Prof. dr. hab. Eźbiecie Wojcieszko-Głuszko za wnikliwe uwagi, zwłaszcza w kwestii problematyki jednostek naukowych oraz statusu wyników badawczych, które stanowiły dla mnie cenne wskazówki w momencie przygotowywania pracy do druku. Nich mi będzie wolno również podziękować za uwagi w dyskusji nad poruszaną w pracy problematyką, którą odbyłem z Panią Profesor po obronie doktoratu, a która zainspirowała mnie do dalszych badań.

Dziękuję moim najbliższym, którym wiele zawdzięczam, w szczególności zaś moim Rodzicom, których wsparcie czułem do samego końca prac nad rozprawą. Bardzo dziękuję również mojej Żonie Kasi za wiarę we mnie i podtrzymywanie mnie nad duchu.

Rozdział I

Funkcjonowanie pojęcia „prace badawcze” w doktrynie i przepisach prawa

1. Uwagi ogólne

Pierwoszoplanowe znaczenie dla tego, a także kolejnych rozdziałów, ma ustalenie zakresu pojęcia „prace badawcze”. Pojęcie to, tak często używane, coraz rzadziej, jak się wydaje, staje się przedmiotem głębszej refleksji. Zainteresowanie problematyką tych prac zwykle skupia się na konkretnych dokonaniach naukowców, koncentruje się zatem na problemach o charakterze szczegółowym, co powoduje, że kwestia ogólnego rozumienia interesującego nas w tym miejscu określenia schodzi na dalszy plan. Prowadzi to do tego, że mówiąc o pracach badawczych, traktuje się je raczej instrumentalnie, jako pewnego rodzaju tło dla ukazania innych zjawisk z dziedziny (szeroko rozumianej) nauki, na których spoczywa ciężar danej wypowiedzi. Dlatego śledząc rozważania o aktualnych problemach prac badawczych, sukcesach naukowców w tym zakresie, ich wpływie na życie społeczne czy gospodarcze, próżno w nich – co jest w pewnej mierze zrozumiałe – szukać informacji o znaczeniu wyrażenia „prace badawcze”, które zostało w nich użyte. Tendencję tę można dostrzec w różnych opiniach, także tych, które wygłaszane są na gruncie nauk prawnych¹.

¹ Z. Ziemiński posługuje się terminem „praca badawcza” przy okazji opisywania pracy naukowca prawnika, wskazując czynniki, które mogą mieć na nią ujemny wpływ, takie jak np. inflacja przepisów, brak przemyślanej polityki prawa, wadliwe formy organizacji pracy, nadmiar obowiązków etc. Sam termin „praca badawcza”, pełni tu jedynie funkcję instrumentalną, ułatwia opis pewnego zjawiska, nie jest wszakże bliżej objaśniany; zob. Z. Ziemiński, *O miejsce problematyki metodologicznej w naukach prawnych*, PiP 1978, z. 1, s. 9.

Brak klarownego znaczenia omawianego pojęcia jest także problemem języka prawnego. Pomimo że ustawodawca wydaje się w coraz większym stopniu dostrzegać wagę prac badawczych jako czynnika postępu technicznego, co znajduje odbicie w ustawach i rozporządzeniach, nie towarzyszy temu przyjęcie na użytek całego systemu prawnego jednego rozumienia pojęcia „prace badawcze”. Dowolność można dostrzec nie tylko w używanej terminologii, ale również w przypisywaniu jej konkretnego znaczenia. Stan taki w języku prawnym nigdy nie jest oceniany pozytywnie², a sposobem jego usunięcia jest dokonywana w orzecznictwie i doktrynie prawniczej wykładnia.

Jak można wywnioskować z dotychczasowych wywodów, celem dalszej analizy będzie próba ustalenia pewnego ogólnego znaczenia terminu „prace badawcze”, które mogłoby zostać wykorzystane przy analizie instytucji prawnych, których funkcją jest organizacja wykonywania prac badawczych. Do wspomnianych instytucji należą umowy o prace badawcze (rozdział IV i V), porozumienia o współpracy w dziedzinie prac badawczych (rozdział VI) oraz przyrzeczenia nagrody za realizację tych prac (rozdział VII). Chodzi o to, by przyjąć na tyle jednolite znaczenie tego określenia, aby nie zachodziła potrzeba jego istotnej modyfikacji w ramach każdej z wyżej wymienionych instytucji. Punktem wyjścia dla dalszych rozważań jest ustalenie pozaprawnego rozumienia prac badawczych i potraktowanie go jako układu odniesienia dla konstrukcji przyjętych w obowiązującym prawie.

² Jak zauważa J. Wróblewski, „Bez uzasadnionych powodów nie powinno się przypisywać różnych znaczeń temu samemu zwrotowi używanemu w regułach prawnych, gdyż zakłada się, że w języku prawnym nie ma terminów wieloznacznych”. W dalszej części wyводу, autor stwierdza, iż „założenie to spełniane jest w technice legislacyjnej tylko w pewnym stopniu”; zob. *Rozumienie prawa i jego wykładni*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990, s. 79. W podobny sposób Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980, s. 404–405. Pogląd ten jest akceptowany w orzecznictwie, zob. uchwały TK z dnia 17 lutego 1993 r., W 4/92, OTK 1993, nr 1, poz. 15 oraz z dnia 8 marca 1995 r., W 13/94, OTK 1995, nr 1, poz. 21; zob. również np. postanowienie SN z dnia 6 września 2000 r., III KKN 337/00, OSNKW 2000, nr 9–10, poz. 81; uchwałę SN z dnia 18 września 2001 r., I KZP 17/01, OSNKW 2001, nr 11–12, poz. 91, a także wyrok SN z dnia 8 kwietnia 2002 r., V KKN 281/00, OSNKW 2002, nr 7–8, poz. 56.

2. Pozaprawne pojęcie prac badawczych

2.1. Praca badawcza jako czynność i przedmiot

Wyrażenie przymiotnikowe „praca badawcza” składa się z dwóch członów. Pierwszy stanowi rzeczownik „praca”. Nie ma chyba potrzeby uzasadniać tezy, że to jedno z najstarszych słów w naszym języku³. Posiada ono utrwalone znaczenie, które nie ulega z upływem czasu poważniejszym zmianom. Do takiego wniosku skłania porównanie jego definicji w starszych oraz wydawanych obecnie słownikach języka polskiego. W tych pierwszych przyjmowano, że praca to:

- 1) „zastosowanie ludzkich sił fizycznych i umysłowych do wyrabiania rzeczy pożytecznych, do produkowania kapitałów materialnych, w ekonomicznym znaczeniu wyrazu, oraz przedmiotów posługujących do wzrostu dobra w krainie ducha; ponieważ do użytecznego zatrudnienia, oprócz sił fizycznych, potrzeba też władz rozumu, przeto praca, jest tylko właściwa ludziom”;
- 2) „to, co zrobione, robota, rzecz przez zatrudnienie rozumu dokonana”⁴.

W innym opracowaniu wyjaśniono, iż słowo to oznacza: „1. Uruchomienie sił fizycznych lub duchowych dla osiągnięcia pożytku, robota, zajęcie, zatrudnienie, czynność, działanie; 2. Trud, trudność, usiłowanie, wysiłek, zachód, staranie, mozół, fatyga; 3. Owoc pracy, zdobytek, dzieło”⁵.

W nowszych słownikach uznaje się, że „praca” to: „1. celowa działalność człowieka zmierzająca do wytworzenia określonych dóbr materialnych lub kulturowych, będąca podstawą egzystencji i rozwoju społeczeństwa, działanie, robienie czegoś, robota, wykonywany zawód. 2. wytwór celowej działalności człowieka, zwłaszcza w dziedzinie **nauki** i kultury [podkr. A.N.]”⁶. Większość spośród definicji zawartych w nowszych słownikach koresponduje z tym ujęciem⁷. Niekiedy podkreśla się, że praca jest

³ Szerzej na temat etymologii tego słowa zob. A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1993, s. 434.

⁴ Zob. w związku z tym *Słownik języka polskiego*, wydany staraniem i kosztem M. Orgelbranda, Wilno 1861, s. 1189.

⁵ Zob. w związku z tym J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. IV, Warszawa 1908, s. 965.

⁶ Zob. S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 2003, s. 845.

⁷ Zob. np. M.S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. IV, Warszawa 1995, s. 452; *Słownik języka polskiego PWN [P-Ż]*, Warszawa 2007, s. 124.

zawsze wykonywana w jakimś celu⁸ oraz że słowo to może odnosić się do dzieła uczonego, pisarza, artysty, a także ucznia⁹. Przyjmuje się również, iż pracą jest działalność świadoma, a jej wytworem może być nie tylko dobro materialne, ale i niematerialne¹⁰. Oprócz wskazanych powyżej znaczeń słowa „praca” wyróżnia się czasami jeszcze inne. Zauważa się, że można je także odnosić do instytucji, w której dana osoba pracuje, funkcjonowania narządu, organizmu, lub urzędu, a także do pewnej wielkości fizycznej, określającej ilość energii potrzebnej do przemieszczenia ciała materialnego w przestrzeni¹¹. Te ostatnie znaczenia można jednak z góry wykluczyć z zakresu dalszej analizy interesującego nas pojęcia.

Drugi człon wyrażenia „prace badawcze” przywołuje na myśl słowa „badanie”, „badać” itp. W najogólniejszym znaczeniu „badanie” oznacza czynność, poszukiwanie, studia i egzaminowanie itd.¹² „Badać” to dokładnie coś poznawać za pomocą analizy naukowej; badać (coś) na drodze teoretycznej, doświadczalnej itd.¹³ Oznacza to zatem „dociekać za pomocą analizy naukowej”¹⁴. „Badawczo” to z kolei pilnie, czujnie oraz przenikliwie¹⁵. „Badania” to, reasumując, „prace zmierzające do poznania czegoś za pomocą analizy naukowej”¹⁶.

Na podstawie przeprowadzonej analizy możemy przyjąć, że wyrażenie „praca badawcza” ma dwa główne znaczenia – może być ono używane na oznaczenie procesu naukowego lub w nawiązaniu do rezultatów tego procesu.

Z tego powodu stwierdzenie „wykonałem pracę badawczą” może być zrozumiane co najmniej dwojako, gdy nie towarzyszy mu wyjaśnienie, które z tych znaczeń autor wypowiedzi ma na myśli, względnie gdy nie wynika

⁸ „Praca to dzieło wymagające wysiłku, wykonywane w jakimś celu”, M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa 2000, s. 244.

⁹ Na przykład obraz, utwór muzyczny, wypracowanie; *ibidem*.

¹⁰ „Świadoma i celowa działalność człowieka zmierzająca do wytworzenia określonych dóbr materialnych, niematerialnych lub kulturalnych, będących podstawą i warunkiem rozwoju społeczeństwa (...). Wytwór pracy człowieka, opracowanie czegoś, dzieło, utwór”; zob. hasło „praca” (w:) M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1992, s. 904–905.

¹¹ Zob. *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, wersja internetowa – hasła „prace”, „praca” dostępne pod adresem elektronicznym: <http://sjp.pwn.pl/lista.php?co=prace>.

¹² Zob. Karłowicz i in., *Słownik...*, t. I.

¹³ Zob. M. Szymczak (red.), *Słownik...*, t. I, s. 110.

¹⁴ Zob. W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1958, s. 291–292.

¹⁵ *Ibidem*, s. 292.

¹⁶ Zob. *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, wersja internetowa – hasła: „badanie”, „badany”, „badać”, „badać się” dostępne pod adresem elektronicznym: <http://sjp.pwn.pl/lista.php?co=badanie>.

ono z jej kontekstu. Pracą badawczą może być w konsekwencji przedmiot (np. w wyrażeniach: „praca magisterska”, „praca doktorska”, „praca habilitacyjna” itp.) albo czynność. Oba te znaczenia mogą się kumulować (np. w zdaniu: „Moja praca badawcza koncentrowała się wokół problematyki chemii organicznej” – gdy mowa jest o obronionej pracy doktorskiej albo habilitacyjnej). Na tej podstawie trzeba uznać, iż „praca badawcza” może mieć znaczenie czynnościowe i przedmiotowe, w zależności od tego, co dokładnie (czynności czy ich efekt), ma się na uwadze. Znaczenia te mogą się kumulować.

By usunąć mogącą wynikać z posługiwania się pojęciem „praca badawcza” wieloznaczność terminologiczną, lepiej korzystać w odniesieniu do czynności, o jakich tu powiedziano, z pojęcia „prace badawcze”, które przywodzi na myśl działania ludzkie, i z wyrażenia „wyniki prac badawczych”, gdy chodzi o ich rezultaty. Zauważmy, iż słowu „prace” w ujęciach słownikowych wyrażnie przypisuje się znaczenie czynnościowe. Prace to „działalność zespołowa, ogół czynności grupy ludzi realizujących jakieś zadanie”¹⁷. Klarownie też wymieniając przykłady takich prac wskazano na: „**prace badawcze, doświadczalne**, wykopaliskowe, restauracyjne” [podkr. A.N.]¹⁸.

Charakterystyczne jest, że dobrze ilustruje istotę tych prac zwrócenie uwagi, że jest to nie jedna czynność, ale pewien zbiór czynności, które podejmowane są w celu realizacji jakiegoś zadania. Mówiąc o realizacji zadania, trzeba mieć na myśli dążenie do jego rozwiązania. Ponieważ w interesującym nas przypadku chodzi o prace „badawcze”, zadania te mają charakter naukowy (tzn. są problemami naukowymi). Jest to zgodne z postulatami zgłaszanimi w metodologii nauk, gdzie S. Kamiński stwierdza m.in., że działalność w nauce „nie polega (...) na gromadzeniu informacji, choćby i ciekawych i pożytecznych, ale na rozwiązywaniu zagadnień”¹⁹. Dążenie do ich rozwiązania stanowi więc esencję aktywności, która jest w tym miejscu omawiana. Sądzę zresztą, że teza ta jest poniekąd oczywista. Na czym bowiem miałyby ona polegać, jeśli nie właśnie na poszukiwaniu

¹⁷ Zob. S. Dubisz, *Słownik...*, t. III, s. 844; M. Szymczak, *Słownik...*, s. 905. W słowniku internetowym PWN zauważono, że jest to „ogół czynności wykonywanych przez grupę ludzi realizujących wspólnie jakieś zadanie” (zob. hasło „prace” dostępne pod adresem elektronicznym: <http://sjp.pwn.pl/lista.php?co=prace>).

¹⁸ Zob. S. Dubisz, *Słownik...*, t. III, s. 844; M. Szymczak, *Słownik...*, s. 905.

¹⁹ Tak S. Kamiński, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk. Pisma wybrane*, t. IV, Lublin 1992, s. 203. Istotę poszukiwań badawczych z rozwiązywaniem zagadnień łączy też R.P. Feynman, *Sens tego wszystkiego. Rozważania o życiu, religii, polityce i nauce*, Warszawa 1999, s. 29.

odpowiedzi na nierozwiązane jeszcze zadania? Dlatego niedopuszczalne wydaje się, by ustawodawca zakwestionował w ten sposób traktowaną istotę omawianych prac.

2.2. Prace badawcze a prace naukowe

Niekiedy zamiennie z określeniem „praca badawcza” używane jest wyrażenie „praca naukowa”, czasami też „naukowo-badawcza”²⁰. Na gruncie każdego z nich słowo „praca”, jak się wydaje, ma – ogólnie patrząc – to samo znaczenie. Kluczem do nakreślenia różnicy pomiędzy nimi jest zatem słowo „nauka” (naukowa, naukowo). „Nauka” w ujęciu słownika języka polskiego oznacza „1. ogół wiedzy ludzkiej ułożonej w system zagadnień; też: dyscyplina badawcza odnosząca się do pewnej dziedziny rzeczywistości; 2. zespół poglądów stanowiących usystematyzowaną całość i wchodzących w skład określonej dyscypliny badawczej; 3. uczenie się lub uczenie kogoś; 4. pouczenie, wskazówka; 5. kazanie kościelne”²¹. Dodać należy, że dwa ostatnie wskazane znaczenia tego słowa pozostają – z oczywistych względów – poza zakresem dalszych rozważań.

O tym, że słowo „nauka” ma kilka znaczeń, przekonują autorzy zajmujący się problematyką metodologii nauk²². W sensie dynamicznym nauka odnosi się do procesu, którego celem jest m.in. poszerzenie zakresu poznania²³. Jak się wydaje, jest ona wówczas tożsama z pojęciem „prace badawcze”. Niemniej pojęcie „nauka” obejmuje także dydaktykę, czyli proces przekazywania wiedzy innym osobom²⁴. Może ono również być użyte

²⁰ Zob. np. F. Budziński, *Nauka w procesie sił wytwórczych*, ZNUJ PWiOWI 1983, z. 34, s. 11; R. Markiewicz, *Ochrona prac naukowych*, ZNUJ PWiOWI 1990, z. 55, s. 11. Zob. również w tej kwestii L. Zalewski, *Umowa o pracę badawczą*, Poznań 1983, s. 5.

²¹ Zob. *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, wersja internetowa – hasło „nauka” – dostępne pod adresem elektronicznym: <http://sjp.pwn.pl/lista.php?co=nauka>.

²² Zob. zwłaszcza K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna*, Warszawa 1974, s. 173 i n.; A. Grobler, *Metodologia nauk*, Kraków 2006, s. 33 i n.; Z. Hajduk, *Ogólna metodologia nauk*, Lublin 2005, s. 147–148; S. Kamiński, *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1981, s. 21–22; C. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001, s. 17 i n.; E. Nagel, *Struktura nauki*, Warszawa 1970, s. 13 oraz n.; S. Pabis, *Metodologia i metody nauk empirycznych*, Warszawa 1985, s. 12.

²³ Zob. S. Kamiński, *Nauka i metoda...*, t. IV, s. 203, oraz uwagi zamieszczone w pracach zacytowanych w przypisie powyżej. Niekiedy w związku z tym obrazowo stwierdza się, że w trakcie wykonywania takiej pracy naukowiec dąży do tego, by „przerobić się z niewiedzącego na wiedzącego”; zob. T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 280.

²⁴ Zob. T. Kotarbiński, *Przegląd problemów nauk o nauce*, *Zagadnienia Naukoznawstwa* 1975, nr 2–3, s. 5.

w odniesieniu do procesu przyswajania wiadomości zawartych w danym źródle (nauka – uczenie się)²⁵. W ujęciu, które można by określić jako statyczne, naukę można rozumieć w kategoriach istniejącego stanu wiedzy ludzkiej, uporządkowanego w dany sposób. Z pewnością tak ogólne przedstawianie tego zagadnienia, wnikliwie i szeroko opracowywanego w naukoznawstwie, mogłoby spotkać się z zarzutem uproszczenia. Na potrzeby tego opracowania wydaje się ono uzasadnione, ponieważ nie ma ona charakteru opracowania metodologicznego, lecz prawniczy. Ujęcie takie wystarczy do ukazania różnic między określeniami „praca badawcza” i „praca naukowa”.

Nie będzie chyba błędem, w obliczu dokonanych ustaleń, stwierdzenie, że pojęcie „prace naukowe” ma większy zakres desygnatów aniżeli „prace badawcze”. Pierwszym wyrażeniem możemy posługiwać się zarówno w odniesieniu do działalności badawczej, jak i dydaktycznej. Dydaktyka tymczasem nie stanowi *differentia specifica* pojęcia „prace badawcze”. Uprawniony wydaje się wniosek, iż tego ostatniego określenia ani w naukoznawstwie, ani w języku potocznym nie łączy się z pracą dydaktyczną. Nie byłoby słuszne stanowcze negowanie posługiwania się pojęciem „praca naukowa” w odniesieniu do czynności badawczych, gdy towarzyszy temu wyjaśnienie, że używa się go właśnie w tym znaczeniu. Pomimo to określanie ich mianem „prac badawczych” jest precyzyjne, gdyż nie wywołuje konotacji z dydaktyką. Zamiast wyrażenia „prace badawcze” niekiedy wykorzystywane jest inne, a mianowicie „prace naukowo-badawcze”. „Naukowo-badawczy” znaczy tyle, co naukowy i badawczy. Biorąc pod uwagę fakt, że słowa „badać”, „badawczo”, „badanie” łączy się obecnie (zob. pkt 2.1) z analizą naukową, wydaje się, iż takie połączenie tych słów (naukowo-badawcze) nie jest konieczne, choć przyznać trzeba, że nie jest również niejasne. Pojęcia „prace badawcze” nie wiąże się z czynnościami spoza zakresu nauki. Z tego powodu nie ma potrzeby podkreślania charakteru tych prac za pomocą przymiotnika „naukowe”. Dostatecznie jasne jest posłużenie się pojęciem „prace badawcze” (nie ma „nienaukowych” prac badawczych)²⁶.

Naukowy charakter prac, o których w tym miejscu mowa, wynika z faktu, że do ich realizacji konieczne jest wykorzystywanie metod naukowych.

²⁵ Zob. *ibidem*.

²⁶ Pojęciem „prace naukowo-badawcze” posługuje się m.in. K. Szczepanowska-Kozłowska, *Prace naukowo-badawcze na tle ustawy Prawo własności przemysłowej*, referat wygłoszony na XXVII Seminarium Rzeczników Patentowych Szkół Wyższych, Cedzyna, 15–19 września 2008 r.

Nie ma potrzeby szerzej uzasadniać tezy, że miana „badawcza” można używać w odniesieniu do pracy, która wykonywana jest przy zastosowaniu tych metod. Stanowią one instrument umożliwiający realizację prac.

Pojęcie „metody naukowej” nie zostało jeszcze w pełni opracowane i cieszy się nadal niezmiennie dużym zainteresowaniem naukowców²⁷. Ponieważ jednak niniejsza monografia stanowi opracowanie prawnicze, można ograniczyć się w niej do ogólniejszych uwag na temat tego pojęcia. Zauważmy, że słowo „metoda” wywodzi się z języka greckiego²⁸. „Metoda naukowa” to układ dyrektyw kierujących postępowaniami naukotwórczymi²⁹. Jest to świadomie stosowany sposób postępowania mający prowadzić do osiągnięcia zamierzonego celu³⁰. Ujęcie to akceptowane jest także w naukach prawnych. Jak stwierdził R. Tokarczyk: „Metoda w znaczeniu ogólnym to określony specyfiką badanego przedmiotu sposób osiągania celu, charakteryzujący się uporządkowaniem czynności badawczych. Na metodę składają się pewne dyrektywy ogólne, wskazujące, jak należy podążać do obranego celu, aby dojść do niego drogą jak najkrótszą, zużywając możliwie jak najmniej wysiłku, opierając się na minimalnych nakładach i jednocześnie, aby osiągnięte rezultaty były jak najlepsze”³¹. A. Szewc wyjaśnia, że „sposobem (metodą) rozwiązywania problemów nazywa się postępowanie polegające na określonym doborze i układzie działań składowych wykonywania czynu złożonego (...), uplanowane (tzn. realizowane w sposób planowy) i nadające się do wielokrotnego stosowania”³². Metoda powinna odpowiadać wymogom stawianym w danej dziedzinie wiedzy³³.

²⁷ Zob. na temat pojęcia „metoda naukowa” np. A. Bronk, *Metoda naukowa*, Nauka 2006, nr 1, s. 47 i n.; Z. Hajduk, *Ogólna...*, s. 83; S. Kamiński, *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1961, s. 66 i n.; T. Kotarbiński, *O pojęciu metody (w:) Wybór pism*, t. II, Warszawa 1958, s. 342; *idem*, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Warszawa–Kraków 1961, s. 524 i n.; S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2007, s. 19; J. Pieter, *Z badań nad poprawnością prac badawczych*, *Życie Nauki* 1948, nr 25–26, s. 39 i n.; *idem*, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 40 i n. Zob. również na ten temat J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1973, s. 91 oraz n.

²⁸ Ewolucję omawianego terminu, przystępnie przedstawia T. Kotarbiński, *Elementy...*, s. 516.

²⁹ Zob. A. Bronk, *Metoda naukowa...*, s. 47, 51–52.

³⁰ Zob. *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/lista.php?co=metoda>.

³¹ Zob. R. Tokarczyk, *Filozofia prawa*, Lublin 2004, s. 47.

³² Zob. A. Szewc, *Racjonalizacja w zakładzie pracy. Poradnik dla racjonalizatorów i przedsiębiorców*, Warszawa 2007, s. 20, z powołaniem się (przyp. 32) na poglądy T. Kotarbińskiego.

³³ Podobnie np. B. Alpińska-Blok, *Przedmiot umowy o prace badawcze*, ZNUJ PWiOWI 1983, z. 33, s. 95; zob. też w związku z tym J. Filipek, *Metoda badań w nauce prawa administracyjnego*, ST 2000, nr 1–2, s. 207 i n.

Od metody nakazuje się odróżniać technikę badawczą. To drugie pojęcie ma sens bardziej szczegółowy, odnosi się do konkretnych dyrektyw realizacji prac badawczych³⁴.

2.3. Znaczenie pozaprawnego pojęcia „prace badawcze” dla terminologii prawniczej

Ustalenie zakresu pojęcia „prace badawcze” ma dla języka prawnego i prawniczego istotne znaczenie. Ustawodawca definiuje bowiem tylko poszczególne typy prac badawczych zob. podrozdział 4 w tym rozdziale). Gdy chodzi o ogólne ich ujęcie, jest on bardzo enigmatyczny (zob. podrozdział 5 w tym rozdziale). Jeżeli prawodawca posługuje się danym określeniem, nie zamieszczając definicji legalnej, zastosowanie wykładni językowej wymaga uwzględniania dyrektyw języka potocznego, czyli przypisywania zawartym w normie prawnej wyrażeniom podstawowego i powszechnie przyjętego znaczenia³⁵. Przy jej dokonywaniu konieczne jest również branie pod uwagę kontekstu, w jakim konkretne pojęcie jest używane³⁶. Pozaprawne znaczenie pojęcia „prace badawcze” musi być zatem uwzględniane przy wykładni przepisów prawnych, wypełniając je konkretną treścią w obliczu braku definicji legalnych.

Pozaprawne ujęcie prac badawczych posłużyło jako układ odniesienia dla ich definicji przyjmowanych w naukach prawnych. Ponieważ odnoszą się do nich często różne przepisy o niejednakowej funkcji i pozycji w systemie prawnym³⁷, trudno tutaj o pewne generalne ujęcie ich istoty.

³⁴ Zob. R. Tokarczyk, *Filozofia...*, s. 47. Dla przykładu, mówiąc o metodzie naukowej, możemy mieć na myśli metodę badań empirycznych. Technikami badawczymi wykorzystywanymi w jej ramach są np. ankiety itp. Zob. też T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, s. 116.

³⁵ Podobnie stwierdził SN m.in. w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 1 marca 2007 r., III CZP 94/06, OSNC 2007, nr 7–8, poz. 95; tak również: A. Bielska-Brodziak, Z. Tabor, *Słowniki a interpretacja tekstów prawnych*, PiP 2007, z. 5, s. 22.

³⁶ Zob. szerzej na temat znaczenia kontekstu w procesie dokonywania wykładni: S. Kalinowski, J. Wróblewski, *Zagadnienia polskiej terminologii prawnej i prawniczej*, Wrocław 1988, s. 17–34.

³⁷ J. Kosik podkreślał szeroki zakres przepisów, które powinny być brane pod uwagę przy interpretacji pojęcia „prace badawcze”, i podjął próbę ich przedstawienia, *Odpowiedzialność za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o pracę badawczą*, Acta Universitatis Wratislaviensis 1979, No 412, Prawo LXXIV, s. 76–78. Do tego stanowiska nawiązał np. G. Ćmiekiewicz, *Umowa o prace badawcze – zagadnienia systematyczno-konstrukcyjne*, ZNUJ PWiOWI 1985, z. 37, s. 74, również wskazując stosowne przepisy.

W doktrynie A. Chobot przyjął, iż prace badawcze stanowią układ samodzielnych czynności czysto umysłowych, wykonywanych metodą naukową – według reguł heurystycznych, a w skrajnym przypadku – metodą prób i błędów rozwiązujących dane zagadnienie naukowe, a niekiedy równocześnie techniczne – zmierzających do uzyskania odkrycia lub wynalazku – ustalonych w formie utworu³⁸. Do ich podstawowych znamion zalicza się również samodzielność, rozumianą jako brak ścisłego podporządkowania wykonawcy poleceniom innej osoby, i związane z tym istnienie pewnego marginesu swobody twórczej³⁹.

Doceniając ważne znaczenie wskazanego oryginalnego ujęcia dla problematyki, jaka jest w tym miejscu poruszana, wydaje się, że można tu zaproponować nieco węższe rozumienie. Mianem prac badawczych należy określać ogół czynności podejmowanych na podstawie prawnej, których celem jest rozwiązanie naukowymi metodami pewnego problemu (tzn. uzyskanie wyniku prac badawczych). Podstawą prawną może być w omawianym zakresie przepis ustawy lub umowa. Pojęcie prac badawczych w znaczeniu prawnym należy zatem w ogólności łączyć z przedmiotem stosunku prawnego⁴⁰. Wpływ na kształt pojęcia prac badawczych mają

³⁸ Zob. A. Chobot, *Charakterystyka prawna twórczej pracy badawczej jako szczególnego rodzaju pracy*, RPEiS 1973, nr 4, s. 149; *idem*, *Regulacja prawna twórczej pracy badawczej w stosunkach pracy*, Warszawa 1975, s. 63. Z innych pozycji traktujących o pracy twórczej można wymienić: A. Chobot, *Prawo wynalazcze a prawo pracy*, RPEiS 1986, nr 1; T. Kuczyński, *Ochrona twórczości artystycznej według prawa pracy i ubezpieczenia społecznego*, Wrocław 1991; J. Jończyk, *Miejsce pracy twórczej w kodeksie pracy*, PiZS 1977, nr 8–9; W. Sanetra, *Dyscyplina pracy twórczej (w:) Dyscyplina pracy*, Wrocław 1978, s. 115 i n.; *idem*, *Praca wynalazcza jako kategoria prawa pracy*, Acta Universitatis Wratislaviensis 1988, No 1097; A. Szwec, *Racjonalizacja...*, s. 19 i n.

³⁹ Tej właściwości prac badawczych wiele uwagi poświęcił A. Chobot. Zob. w związku z tym następujące prace autora: *Podporządkowanie pracownika nauki w wykonywaniu obowiązku twórczej pracy badawczej*, RPEiS 1971, nr 4, s. 21 i n.; *Charakterystyka...*, s. 145; *Regulacja...*, s. 40 i n.; *Prawo wynalazcze a prawo pracy...*, s. 84 i n. Z ogólniejszych ujęć zobacz na ten temat np. A. Kijowski (w:) L. Florek (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 646–647, a z obszerniejszych T. Kuczyński, *Ochrona twórczości...*, s. 36 i n.

⁴⁰ Przedmiotem każdego stosunku cywilnoprawnego jest zachowanie się człowieka (w interesującym nas przypadku polega ono na dążeniu do rozwiązywania pewnych problemów naukowych); zob. szerzej: Z. Banaszczyk (w:) M. Safian (red.), *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. I, Warszawa 2007, s. 847; J. Chaciński, *Z zagadnień dotyczących przedmiotu stosunku prawnego* (w:) H. Cioch, A. Dębiński, J. Chaciński (red.), *Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzastowskiego*, Lublin 2003, s. 181–198; S. Grzybowski (w:) S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego. Część ogólna*, t. I, wyd. II, Wrocław 1985, s. 410; A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Acta Universitatis Wratislaviensis 1964, No 25, s. 41 i n.; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 232; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1999, s. 111; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 74; B. Ziemianin, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Poznań 2002, s. 130–131.

konkretne instytucje prawne (porozumienia, umowy), na podstawie których dochodzi do ich realizacji. Zagadnienia te należą już jednak do kolejnych rozdziałów.

3. Ochrona prac badawczych jako twórczości naukowej

3.1. Zakres ochrony twórczości naukowej w ramach przepisów kodeksu cywilnego o dobrach osobistych

Podstawowe znaczenie dla problematyki ochrony dóbr osobistych w prawie cywilnym mają przepisy art. 23 i 24 k.c. Pierwszy z wymienionych przepisów stanowi, iż dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.

Przedstawiony katalog jest traktowany w doktrynie i orzecznictwie jako przykładowy, za czym przemawia poprzedzający go zwrot „w szczególności”⁴¹. W ogólności dotyczy on różnego rodzaju wartości i interesów niemajątkowych należących do człowieka i związanych z jego osobą, w tym także z podejmowaną przezeń pracą twórczą oraz jej wynikami⁴². Ostatnie spostrzeżenie potwierdza wyraźne odwołanie się w treści cytowanego artykułu m.in. do twórczości naukowej. To właśnie pojęcie, które może być in-

⁴¹ Podkreślają to R. Markiewicz, *Ochrona prac naukowych...*, s. 87; E. Wojnicka, *Autorskie prawa zależne*, Łódź 1990, s. 180 i przyp. 1. Dzięki temu w praktyce orzeczniczej dochodzi do uznawania istnienia dóbr osobistych, na które ustawodawca nie zwrócił uwagi, takich jak prawo do prywatności czy kult po osobie zmarłej; zob. np. Z. Bidziński, J. Serda, *Cywilnoprawna problematyka ochrony dóbr osobistych w praktyce sądowej* (w:) J.S. Piątkowski (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, Wrocław 1986, s. 50; S. Dmowski (w:) S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego*, ks. I, Część ogólna, Warszawa 2002, s. 82–83; E. Ferenc-Szydelko, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 27; M. Pazdan (w:) K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 2005, s. 104–108; K. Piasecki, *Kodeks cywilny. Komentarz*, ks. I, Część ogólna, Kraków 2003, s. 182 oraz 183; T. Sokołowski (w:) A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Część ogólna, Warszawa 2009, s. 109 i n. Przykłady dóbr osobistych, które nie zostały wyraźnie wskazane w kodeksie cywilnym, a jednak są uznawane w doktrynie i orzecznictwie za mieszczące się w regulacji art. 23 k.c., wymienia J. Matys, *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 116–117.

⁴² Gdy chodzi o pojęcie dobra osobistego, zob. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1957, s. 78.

terpretowane na kilka sposobów, nie zostało w kodeksie cywilnym nigdzie wyjaśnione, co powoduje, że ciężar dokonania stosownych ustaleń spoczął na barkach doktryny i orzecznictwa⁴³. Wydaje się, że podobnie jak w przypadku pojęcia „prace badawcze”, należy również wyrażeniu „twórczość naukowa” przypisywać sens, jaki nadaje mu się w języku potocznym⁴⁴. Jest to zgodne z akceptowanymi w literaturze prawniczej postulatami dotyczącymi wykładni językowej⁴⁵. Dlatego trzeba w tym miejscu rozważyć znaczenie pojęcia „twórczość naukowa”. Ponieważ znaczenie pojęcia „nauka” było już przedstawiane, skupić należy się na pojęciu „twórczość”.

Słowo „twórczość” oznacza:

- „1) tworzenie czegoś, zwłaszcza dzieł sztuki: twórczość literacka, muzyczna, **naukowa** [podkr. A.N.], poetycka, dramatopisarska, translatorska (...);
- 2) ogół dzieł stworzonych przez artystę, naukowca”.

Rezultatem tworzenia (tj. tworem) jest „wytwór (materialny lub duchowy) pracy ludzkiej, dzieło”⁴⁶. Odnosząc teraz słowo „twórczość” do określenia „nauka”, dochodzimy do wniosku, że „twórczość naukowa” może nawiązywać do:

- 1) procesu tworzenia naukowego (tzn. prac badawczych);
- 2) wyników tego procesu – ujmowanych osobno;
- 3) rezultatów tworzenia naukowego traktowanych – jako wewnętrznie powiązanej całości (tzw. dorobek naukowy).

Zgodzić trzeba się z poglądem E. Wojnickiej, że „twórczość naukowa” – w znaczeniu prawnym – to termin zbiorczy, obejmujący ogół dóbr osobistych przysługujących twórcom nauki⁴⁷. W literaturze prawniczej twór-

⁴³ Zob. M. Poźniak-Niedzielska, *Ochrona twórczości w kodeksie cywilnym*, AIC 1986, vol. XIX, s. 125 i n. Jak sądzę, słuszne jest stwierdzenie, iż „wymienienie w art. 23 k.c. twórczości naukowej, artystycznej oraz wynalazczej wśród dóbr osobistych chronionych przez prawo cywilne jest niewystarczające”, J. Szwaja, *Prawa osobiste wynalazców w nowej ustawie – Prawo własności przemysłowej*, ZNUJ PWiOWI 2002, z. 80, s. 235.

⁴⁴ Zdaniem jednakże niektórych autorów ustawodawca nie posługuje się pojęciem „twórczość” w art. 23 k.c. w rozumieniu potocznym; tak J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 168 i n. (zob. również w związku z tym: A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 148 i n.).

⁴⁵ Zob. zwłaszcza L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 1997, s. 151.

⁴⁶ Zob. M. Dubisz, *Słownik...*, t. IV, s. 915.

⁴⁷ Zob. E. Wojnicka, *Ochrona autorskich dóbr osobistych*, Warszawa 1997, s. 85; *eadem* (w:) *System prawa prywatnego*, t. XIII, *Prawo autorskie*, Warszawa 2003, s. 205 i literatura, do której autorka odsyła w przyp. 1–5.

ność jako dobro osobiste łączy się zwykle wyłącznie z rezultatami pracy intelektualnej. Tak przyjmuje się na gruncie prawa autorskiego⁴⁸. Przemawia za tym wyraźne wskazanie – przez ustawodawcę – na przedmiot ochrony autorskich praw osobistych, którym jest więc twórca z utworem (a zatem z konkretnym rezultatem twórczym) – w art. 16 pr. aut.⁴⁹ Podobnie twierdzi się w dziedzinie prawa własności przemysłowej⁵⁰. Dokładniej – łączy się tzw. wynalazcze dobra osobiste z przedmiotami intelektualnymi⁵¹. Ponie-

⁴⁸ Na fakt pozostawiania procesu twórczego poza zakresem prawa autorskiego zwrócono uwagę w następujących pracach: J. Barta, *Artystyczna twórczość pracownicza a prawo autorskie*, Kraków 1988, s. 14; *idem*, *Elementy prawa pracy w prawie wynalazczym i autorskim*, ZNUJ PWiOWI 1990, z. 56, s. 92; T. Kuczyński, *Twórczość autorska i wynalazcza jako kategoria prawa pracy. Wybrane zagadnienia*, PiZS 1998, nr 3, s. 11 i n., zwłaszcza s. 15; R. Markiewicz, *Ochrona prac naukowych...*, s. 86 i n.

⁴⁹ Obszernie o prawnym znaczeniu wyrażenia „więź twórcy z utworem” pisze A. Wojciechowska w monografii: *Autorskie prawa osobiste twórców dzieła audiowizualnego*, ZNUJ PWiOWI 1999, z. 72, s. 20–44. Więź twórcy z utworem autorka proponuje określić „jako wartość (dobro), jaką dla twórcy przedstawia okoliczność, iż jego osobowość jest urzeczywistniona w dziele i w tej postaci może zostać oferowana społeczeństwu”, s. 29–30. W dawniejszych ujęciach przyjmowano, że chodzi tutaj o „węzeł uczuciowy” autora z dziełem (zob. S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937, s. 7) czy „relację uczuciową” autor–utwór (zob. A. Kopff, *Dzieło sztuk plastycznych i jego twórca w świetle przepisów prawa autorskiego*, Kraków 1961, s. 150), bądź po prostu „szczególne uczucie, jakie może żywić do swojego dzieła tylko jego twórca” (zob. M. Poźniak-Niedzielska, *Autorsstwo dzieła filmowego*, Warszawa 1968, s. 214). Niekiedy podkreślano, że kategoria ta odnosi się do różnych interesów związanych z dziełem, powstałych nie tylko na podłożu uczuciowym (zob. J. Serda, *Prawo autorskie do dzieła filmowego*, Warszawa 1970, s. 71). Choć ujęcia te, jak można zauważyć, różnią się w szczegółach, to jednak powiązanie kategorii więzi wyłącznie z utworem, a nie np. z procesem twórczym – jest im wspólne. Zob. również w tej kwestii: J. Barta, R. Markiewicz (w.): J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Ustawa o prawie autorskim. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 2001, s. 194 i n.; D. Sołowska, *Utwory zbiorowe w prawie autorskim (ze szczególnym uwzględnieniem encyklopedii i słowników)*, ZNUJ PWiOWI 2001, z. 76, s. 217 (autorka podkreśla, że podstawowym instrumentem ochrony więzi twórcy z utworem jest prawo do integralności dzieła).

⁵⁰ W piśmiennictwie z zakresu prawa wynalazczego panuje w zasadzie zgoda, iż nie chroni ono procesu, który doprowadza do powstania określonego w ustawie rezultatu, lecz jedynie wyniki tego procesu. Zauważmy, że nawet obowiązujący w poprzednim stanie prawnym art. 5 ustawy z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości (tekst jedn.: Dz. U. z 1993 r. Nr 26, poz. 117 z późn. zm., dalej: u.w.), który mógłby uprawniać do odmiennej interpretacji (przepis ten stanowił, że wynalazczość, jako twórca praca, podlega prawnej ochronie), został uznany wyłącznie za dyrektywę interpretacyjną – *in dubio pro inventore*; tak: S. Sołtyński, *Prawo wynalazcze. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 35; *idem* (w.): S. Sołtyński, A. Szajkowski, T. Szymanek, *Komentarz do prawa wynalazczego*, Warszawa 1990, s. 22–23; J. Szwaia, *Prawo wynalazcze. Przepisy, orzecznictwo, piśmiennictwo, objaśnienia*, Warszawa 1978, s. 77; *idem*, *Prawa osobiste wynalazców* (w.): J. S. Piąkowski (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, Wrocław 1986, s. 189; *idem* (w.): J. Szwaia, A. Szajkowski (red.), *System prawa własności intelektualnej*, t. III, *Prawo wynalazcze*, Wrocław 1990, s. 92–93. Odmienne stanowisko w kwestii charakteru prawnego art. 5 u.w. zajął jednakże A. Chobot w pracy *Twórczość wynalazcza a umowa o pracę nad wynalazkami*, Poznań 1976, s. 14–15 i 33.

⁵¹ Zdaniem niektórych autorów dobrem osobistym jest wyłącznie stosunek pomiędzy autorem a rezultatem jego działalności; zob.: S. Grzybowski, *Nowe polskie prawo wynalazcze. Tło oraz charakterystyka ogólna konstrukcji cywilistycznych*, SC 1964, t. V, s. 211 i n.; *idem* (w.): S. Grzybowski, A. Kopff,

waż jednak prawodawca – inaczej niż w prawie autorskim – nie uregulował istoty tych dóbr w prawie własności przemysłowej (ani w poprzednich ustawach z tego zakresu), nie brak poglądów odmiennych⁵².

Niezależnie od problematyki twórczości na gruncie prawa autorskiego i prawa własności przemysłowej w doktrynie broniący jest pogląd, że w kodeksie cywilnym ochronie podlega twórczość naukowa, rozumiana jako proces twórczy (a więc prowadzenie prac badawczych)⁵³. Nie przekonuje odmienne zapatrywanie orzecznictwa w tej kwestii⁵⁴. Po pierwsze,

J. Szwaja, S. Włodyka, *Zagadnienia prawa wynalazczego*, Warszawa 1972, s. 83. Podkreśla się niekiedy, że samo prowadzenie pracy wynalazczej nie jest przedmiotem prawa podmiotowego; zob. S. Sołtysiński, *Charakter praw wynalazczy*, Poznań 1967, s. 51; *idem*, *Uprawnienia wynalazców i racjonalizatorów*, Warszawa 1971, s. 99.

⁵² Według cytowanych poniżej autorów podmiotowe prawo cywilne chroni dobra osobiste potencjalnego twórcy w okresie prac nad wynalazkiem. Stanowisko to podzielają przede wszystkim: A. Kopff (w:) S. Grzybowski, A. Kopff (red.), *Prawo wynalazcze. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 1978, s. 199; J. Szwaja, *Prawa osobiste wynalazców* (w:) *Dobra osobiste...*, s. 187 i n.; *idem* (w:) J. Szwaja, A. Szajkowski (red.), *System prawa własności intelektualnej*, t. III, *Prawo wynalazcze*, Wrocław 1990, s. 91 i n.; J. Preussner-Zamorska, *Prawo do autorstwa wynalazku*, ZNUJ PWiOWI 1974, z. 2, s. 30 i n.; *eadem* (w:) S. Grzybowski, A. Kopff, *Prawo wynalazcze...*, s. 100, ale zacytowana tutaj autorka wydaje się twierdzić inaczej na s. 110, dlatego też jej stanowisko nie jest dla mnie w pełni jasne. Dużo miejsca zagadnieniu istnienia prawa osobistego chroniącego proces twórczy poświęcił w swoich pracach J. Szwaja. Jego zdaniem jest to prawo odrębne od uprawnienia do autorstwa wynalazku, gdyż różni je dobro podlegające ochronie; w pierwszym przypadku jest to stosunek autorstwa z dokonaniem projektem, w drugim zaś – twórcza praca nad dokonaniem projektu; zob. J. Szwaja, *Prawa osobiste wynalazców* (w:) *Dobra osobiste...*, s. 187; *idem* (w:) J. Szwaja, A. Szajkowski (red.), *System...*, s. 91–92. Także w nowszej literaturze przedmiotu podkreśla się, że wynalazcze dobra osobiste chronią „szczególny węzeł emocjonalny (*vinculum spirituale*), łączący innowatora z uprzedmiotowionym rezultatem działalności kreacyjnej, a także przebiegiem konceptualnego procesu twórczego [podkr. A.N.]”; zob. K. Czub, *Prawa osobiste twórcy projektu wynalazczego*, Gdańskie Studia Prawnicze 2000, t. VII, s. 152.

⁵³ Taki pogląd w literaturze prawa autorskiego wyrazili m.in. J. Barta, R. Markiewicz, *Ochrona dóbr osobistych w zakresie twórczości naukowej i artystycznej* (w:) *Dobra osobiste...*, s. 135. W innym opracowaniu cytowani w tym miejscu autorzy stwierdzili m.in.: „Interesy osobiste twórców prac naukowych (lub twórców składników tych prac), które nie podlegają prawu autorskiemu, objęte są ochroną płynącą z art. 23–24 k.c., w związku z uznaniem w nich «twórczości naukowej» za dobro osobiste zasługujące na ochronę. Z dobrem takim mamy do czynienia w odniesieniu do wytworów niematerialnych, które spełniają kryterium naukowości w zakresie tematyki pracy i metody uzyskiwania rezultatów oraz cechę twórczości – bądź realizowaną poprzez posiadanie właściwości przedmiotów praw wyłącznych, bądź też tożsamą z wymogami nowości i nieoczywistości wytworu, ocenianymi z punktu widzenia stanu wiedzy zainteresowanego środowiska naukowego. **Omawiane dobro osobiste dotyczy także twórczej działalności naukowej rozumianej jako proces** [podkr. A.N.]”; zob. J. Barta, R. Markiewicz (w:) J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Ustawa...*, wyd. II, s. 81. W innym miejscu (s. 195) zauważyli oni, iż „autorskie prawa osobiste powstają z chwilą ustalenia utworu (choćabyż miał postać nie skończoną). Dla ochrony osobistych interesów twórcy w okresie wcześniejszym, ze względu na podejmowany przez niego proces twórczy, należy stosować przepisy art. 23 i 24 k.c. [podkr. A.N.]”.

⁵⁴ „Jest oczywiste, że art. 23 k.c. nie używa pojęcia «twórczość» w znaczeniu potocznym, według którego twórczością jest efekt określonej działalności intelektualnej człowieka, a także całość dorobku oraz proces twórczy. (...) Nie można również uznać, aby sama tylko techniczna strona przed-

nie ma podstaw, by twierdzić, że ustawodawca nie miał tu na myśli procesu twórczego. Skoro posłużył się wyrażeniem „twórczość” zamiast „dobra niematerialne”, to znaczy, zgodnie z dyrektywą racjonalnego prawodawcy, że miał na myśli nie tylko te ostatnie przedmioty, ale również proces, jaki poprzedził ich uzyskanie. W literaturze prawniczej dostrzega się, że twórczość może odnosić się np. do czynności twórczych⁵⁵. Niczego także nie zmienia w tej kwestii fakt, iż w prawie autorskim zawężono ochronę twórczości do konkretnych wytworów intelektu, gdyż z woli prawodawcy ochrona przyznana twórcom w kodeksie cywilnym jest niezależna od zakresu ochrony w innych ustawach (art. 23 k.c.)⁵⁶.

Po drugie, nienaruszalność procesu prowadzenia prac badawczych jest niewątpliwą wartością osobistą człowieka. Dostrzega to ustrojodawca, zamieszczając w Konstytucji przepis regulujący ochronę wolności prowadzenia badań naukowych (art. 73). Na podstawie tych ustaleń trzeba przyjąć, że istnieje potrzeba poruszenia problemu prac badawczych również w kontekście ochrony nienaruszalności procesu twórczego polegającego na prowadzeniu badań. Nastąpi to w kolejnym podrozdziale.

O wiele mniej wątpliwości w porównaniu do problemu poruszanego wyżej wzbudza teza o możliwości ochrony rezultatów twórczości naukowej na podstawie art. 23 k.c. W literaturze przyjmuje się, iż ochronie mogą podlegać wartości związane m.in. z dobrami, których nie można uznać za przedmioty ochrony prawa autorskiego i prawa własności przemysłowej⁵⁷. Również w orzecznictwie SN wyrażono przekonujące stanowisko, że

stawienia wyników dokonanych pomiarów stanowiła «twórczość naukową» podlegającą ochronie przewidzianej w art. 23 k.c. bez podania metod badawczych przez powoda⁵⁸; zob. orzeczenie SA w Warszawie z dnia 29 marca 1996 r., I ACr 104/96, powołując za: J. Barta, R. Markiewicz (w:) J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Ustawa...*, wyd. II, s. 81.

⁵⁵ Tak: M. Poźniak-Niedzielska (w:) *System prawa prywatnego...*, t. XIII, s. 8; J. Szwaia (w:) J. Szwaia, A. Szajkowski (red.), *System...*, t. III, s. 93.

⁵⁶ O problematyce ochrony twórczości w kontekście spuścizny literackiej i artystycznej w prawie autorskim zob. zwłaszcza: M. Poźniak-Niedzielska, *Ochrona spuścizny literackiej i artystycznej w świetle prawa autorskiego* (w:) *Państwo. Prawo. Myśl prawnicza. Prace dedykowane Profesorowi Grzegorzowi Leopoldowi Seidlerowi*, Lublin 2003, s. 199 i n.

⁵⁷ Tak J. Barta, R. Markiewicz (w:) J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Ustawa...*, wyd. II, s. 81; J. Bleszyński, M. Staszów, *Prawo autorskie i wynalazcze*, Warszawa 1983, s. 55, 277 i przyp. 33 na tej stronie; J. Bleszyński, *Konwencja berneńska a prawo autorskie*, Warszawa 1979, s. 108; *idem*, *Prawo autorskie*, Warszawa 1985, s. 43; J. Górski, *O plagiatrach i plagiatorach*, ZNUJ PWiOWI 1973, z. 1, s. 299; A. Kopff, *Ochrona praw twórcy*, ZNUJ PPr 1978, z. 81, s. 15–16; *idem* (w:) S. Grzybowski, A. Kopff, *Prawo wynalazcze...*, s. 190–191, przyp. 83 na s. 191; R. Markiewicz, *Dzielo literackie i jego twórca w polskim prawie autorskim*, Kraków 1984, s. 80; *idem*, *Ochrona prac naukowych...*, s. 86 i n.; E. Modrzejewski, *Wybrane zagadnienia prawa autorskiego*, Katowice 1969, s. 70–72; M. Pazdan (w:) *System prawa prywatnego...*, t. I, s. 1141; J. Szwaia, *Przegląd orzecznictwa w zakresie własności intelektualnej za rok 1979*, PiP 1981, z. 3,

„Idee, tezy i rozwiązania naukowe w sensie szerokim jako takie nie podlegają w zasadzie ochronie autorskoprawnej, co nie wyłącza jednak ewentualnej ochrony na zasadach ogólnych prawa cywilnego”⁵⁸. Stanowisko, że regulacje prawa autorskiego (i prawa własności przemysłowej) nie mogą zapewnić pełnej ochrony wyników powstających po zakończeniu prac badawczych jest, jak można sądzić, śledząc wypowiedzi doktryny prawa, podzielane również w piśmiennictwie⁵⁹. Stąd możliwość ochrony konkretnych, twórczych dokonań naukowców na podstawie kodeksu cywilnego jest zagadnieniem doniosłym. Ponieważ jednak problematyce statusu wyników prac badawczych poświęcony jest osobny rozdział (III), w nim też poruszona zostanie kwestia ich relacji do dóbr osobistych.

Jak zauważono we wstępie do tej części wywodów, jako twórczość naukową można potraktować wartości niemajątkowe, które związane są nie z konkretnymi wynikami prac badawczych, lecz z tymi, jakie wyraża ich zbiór, rozumiany jako ogół rezultatów prac intelektualnych danego podmiotu⁶⁰. Chodzi tu o dorobek naukowy, którego wartości przejawiają się poprzez m.in. metody pracy naukowej, styl itd.⁶¹ Stanowisko to jest ciągle kontrowersyjne i nie zyskało, poza jego autorem (A. Kopff), zwolenników. Ponieważ jednak odnosi się do poruszanej tutaj tematyki, poświęcę mu osobno uwagę w ostatnim punkcie tego podrozdziału.

Należy jeszcze zwrócić uwagę, że przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego projekt I księgi nowego kodeksu cywilnego nie traktuje jako dobra osobistego „twórczości naukowej”, posługuje się nato-

s. 104; *idem*, *Protection des découvertes scientifiques* (raport polski), AIPPI Annuaire 1983, t. I, s. 213 i n.; *idem*, *Ochrona dóbr osobistych twórców nauki*, ZNUJ PWiOWI 1985, z. 41, s. 182–187; zob. też: J. Pano-wicz-Lipska, *Majątkowa...*, s. 168 i n.; A. Szpunar, *Ochrona...*, s. 148 i n.

⁵⁸ Zob. orzeczenie SN z dnia 8 lutego 1978 r., II CR 515/77, OSPiKA 1979, z. 3 poz. 52, z głosem M. Czajkowskiej-Dąbrowskiej. Orzeczenie to zostanie omówione w rozdziale III. Zob. też: A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 182.

⁵⁹ Zob. H. Dreszer-Lichańska, *Ochrona i wykorzystywanie wyników prac badawczych kadry naukowej uczelni publicznych w niektórych państwach Unii Europejskiej*, WiOWI 1996, z. 15, s. 28 i n.; A. Nowicka, *Prawo autorskie do wyników prac naukowo-badawczych z uwzględnieniem praw majątkowych uczelni*, WiOWI 1996, z. 15, s. 93; J. Szczotka, *Prawnoautorska ochrona wyników prac naukowych*, WiOWI 1994, z. 10, s. 101. Zob. na ten temat również m.in. J. Barta, R. Markiewicz, *Własność intelektualna w szkołach wyższych i instytucjach naukowych*, Warszawa 1993, s. 8; M. Staszków, *W sprawie art. 2 ustawy o wynalazczości*, Nowator 1990, nr 7–8, s. 38. Zob. również I.B. Mika, *W poszukiwaniu instrumentów skutecznej ochrony wiedzy tradycyjnej*, PIPWI UJ 2008, z. 100, s. 293 i n.

⁶⁰ Przekonanie takie wyraził A. Kopff, *Dzieło sztuk plastycznych...*, s. 150; *idem* (w:) S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973, s. 31. Zob. też w tej kwestii M. Pożniak-Niedzielska, *Autorstwo dzieła filmowego...*, s. 234.

⁶¹ Zob. A. Kopff, *Dzieło sztuk plastycznych...*; swą koncepcję autor rozwinął w cytowanym już artykule *Ochrona praw twórcy...*, s. 19.

miast określeniem „osiągnięcia twórcze” (art. 21)⁶². Gdyby zmiana ta miała stać się prawem obowiązującym, należałoby przyjąć, że ta nowa formuła jest znacznie węższa zakresowo aniżeli wyrażenie „twórczość naukowa”. Poza zakresem osiągnięć twórczych (a więc pewnych dóbr niematerialnych) pozostałaby twórczość rozumiana jako aktywność człowieka (twórcza praca).

3.2. Zasada wolności badań naukowych w Konstytucji RP

Określeniu treści pojęcia „wolność prac badawczych” mogą służyć różne przepisy⁶³. Od dawna zwraca się np. uwagę, że cała twórczość naukowa pozostaje w obszarze zainteresowania różnych aktów prawa międzynarodowego⁶⁴. Wśród przepisów krajowych pierwszoplanową rolę odgrywają tu częściowo omówione przepisy o dobrach osobistych, ale funkcje ochronną w tym zakresie realizować mogą ubocznie inne regulacje cywilnoprawne, zwłaszcza te odnoszące się do odpowiedzialności kontraktowej⁶⁵. Nie by-

⁶² Tekst projektu z uzasadnieniem dostępny jest pod adresem <http://www.ms.gov.pl/kkpc/ksiega.rtf>.

⁶³ O znaczeniu wolności badań naukowych zob. M. Safjan, *Wyzwania dla państwa*, Warszawa 2007, s. 163 i 165. Autor podkreśla, że w związku z rozwojem nauki ochrona wolności badań jest szczególnie istotna.

⁶⁴ Zauważa to J. Szwaja, *Ochrona dóbr osobistych twórców nauki...*, s. 169–170. Jako przykład można wymienić często przytaczany przepis art. 15 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169). Zgodnie z cytowanym tutaj przepisem państwa strony paktu uznają prawo każdego m.in. do korzystania z ochrony interesów moralnych i materialnych, wynikających z wszelkiej twórczości naukowej, której jest autorem. Nasuwa się tutaj również art. 2 ust. viii konwencji sztokholmskiej, z którego wynika, że w pojęciu własności intelektualnej mieszczą się wszelkie prawa odnoszące się także do twórczości naukowej (przepis ten będzie szerzej omawiany w rozdziale III pracy). Wątpliwości można mieć jednak, czy należałoby w tym miejscu wskazać art. 2 Protokołu nr 1 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzonej dnia 4 listopada 1950 r. w Rzymie (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284). Przepis ten traktowany jest w orzecznictwie jako rękojmia możliwości pobierania nauki. Uznaje się też, iż kreuje on obowiązek potwierdzenia faktu jej ukończenia; szerzej na temat praktyki orzeczniczej Trybunału Praw Człowieka w tym zakresie zob. M.A. Nowicki, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998, s. 395 i n. Kwestia, czy wskazana tu regulacja może posłużyć również ochronie integralności procesu badawczego, jest dyskusyjna. Wydaje się, że nie można wykluczyć również takiej jej roli w sytuacji, gdy prace badawcze prowadzone są w związku z kształceniem się (np. w związku z przygotowaniem pracy doktorskiej, habilitacyjnej itd.).

⁶⁵ Przykładów na poparcie tej tezy, gdy chodzi o znaczącą rolę przepisów o odpowiedzialności kontraktowej w ramach ochrony wolności prac badawczych, dostarcza orzecznictwo. „Szkola wyższa jako pracodawca może ponosić na podstawie art. 471 k.c. w związku z art. 300 k.p. odpowie-